

УДК 347.795:005.745(497.11)“1948”(049.32)
347.795(282.243.7)

Др Милан ГУЛИЋ

БЕОГРАДСКА ДУНАВСКА КОНФЕРЕНЦИЈА 1948. ГОДИНЕ*

АПСТРАКТ: У чланку се говори о Београдској дунавској конференцији из 1948. године и околностима које су јој претходиле. Београдска конференција је установила нови поредак на Дунаву према начелу „Дунав – дунавским народима“. На конференцији је донијета Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву, која је и данас важећа и према којој је установљена Дунавска комисија, која и данас постоји. Београдска конференција је представљала прву међународну конференцију коју је организовала нова Југославија. Рад је заснован на архивској грађи из фондова Дипломатског архива Министарства спољних послова и Архива Југославије, објављеним документима са конференције и стручној историографској литератури.

Кључне ријечи: Дунав, Дунавска конференција, Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву, Југославија, Совјетски Савез, Информбиро, пловидба, Алеш Беблер, Андреј Јануарјевич Вишински

Једно од важнијих отворених питања у посљератној Европи било је и питање уређења пловидбе на Дунаву. Несумњива важност ове саобраћајнице додатно је порасла у специфичним приликама разорене Европе. О проблему Дунава разговарало се већ на Потсдамској конференцији. Ово питање је било тема разговора на засједањима Савјета министара иностраних послова, а о томе се дискутовало и на Мировној конференцији у Паризу и засједањима Економско-социјалног савјета Организације уједињених нација. Међутим, до његовог коначног рјешења није дошло у прве три по-

* Чланак је настао као резултат рада на пројекту Конфликти и кризе: сарадња и развој у Србији и региону у 19. и 20. веку (№ 47030) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ратне године. Расправе на овим конференцијама и засједањима јасно су показивале да, што се тиче Дунава, није могло бити повратка на старо, не само у институционалном погледу већ ни у погледу тога ко ће нове институције чинити. Стара Међународна дунавска комисија (МДК) није функционисала још од 1940. године, а Савјет ријечног Дунава, настао као израз њемачке доминације у Подунављу, нестао је сломом Трећег рајха. Совјетски Савез, као једна од сила побједница и као држава која је своје интересе итекако имала на Дунаву и у Подунављу, настојао је да у погледу управљања овом ријеком заигра пресудну улогу. Совјети су јасно истакли намјеру да подрже начело да о Дунаву одлучују само приобалне државе, које је деценијама разматрано, али никада примјењено.¹ Због чињенице да су недунавске државе (Велика Британија, Француска и Италија) чиниле стару МДК о њеној обнови није могло бити говора. Управо због тога дунавско питање је након Другог свјетског рата постало саставни дио сукоба Истока и Запада, али и извор неслагања унутар совјетског блока. Док су три западне државе настојале да остану присутне у дунавском питању, Сједињене Америчке Државе, које су у својој окупационој зони у Њемачкој стајале на обали Дунава, настојале су да постану његов дио. Како би се могло кренути путем нормализације прилика на овој ријеци, договорено је сазивање нарочите конференције.

Коначна одлука о сазивању конференције са циљем уређења прилика на Дунаву донијета је на њујоршком савјетовању министара иностраних послова (4. новембра – 12. децембра 1946. године). Према тој одлуци, конференција је требало да буде одржана шест мјесеци након ступања на снагу мировних уговора са подунавским државама Мађарском, Румунијом и Бугарском. Договорено је да учесници конференције буду приобалне државе (Украјина, Румунија, Бугарска, Југославија, Мађарска и Чехословачка) и државе чланице Савјета министара иностраних послова (САД, Француска, Велика Британија и СССР). Мировни споразуми потписани 10. фебруара 1947. ступили су на снагу 15. септембра исте године, након што су их ратификовале четири велике силе.²

Вријеме и мјесто одржавања Дунавске конференције предложио је Совјетски Савез. О намјери да Београд буде мјесто одржавања

¹ Борба за такво начело провијавала је дунавским питањем више од једног вијека, још од Бечког конгреса 1815. године.

² Дипломатски архив Министарства спољних послова (ДАМСП), Политичка архива (ПА), 1947, Дунав – разно, фасцикла 86, досије 7, 427432; ДАМСП, ПА, 1947, Дунав – међународне конференције, ф-76, досије 1, 411275.

конференције совјетски амбасадор у Југославији Анатолиј Јосифович Лаврентијев обавјестио је потпредсједника Владе ФНРЈ Едварда Кардеља на састанку у његовом кабинету 4. марта 1948. године. О томе је амбасадор Лаврентијев 7. маја разговарао и са југословенским министром иностраних послова Станојем Симићем. Том приликом је министар Симић скренуо пажњу на нужност „да се предложи такво време састанка те конференције које би нам дало времена за решење свих практичних питања: смештај делегата, зграда за конференцију, преводиоци, стенодактилографи...“³

Иако је Београд фигурирао као мјесто одржавања конференције о Дунаву, погоршани односи унутар совјетског блока представљали су пријетњу за остварење тог приједлога. Југословенски амбасадор у Чехословачкој Маријан Стилиновић обавјештавао је Министарство иностраних послова (МИП) ФНРЈ о томе да је, према подацима до којих је дошао у чехословачком МИП-у, „СССР узео иницијативу да се Дунавска конференција не држи у Београду, већ у Букурешту, Пешти или Братислави“. Због ових информација и Станоје Симић је 16. јуна позвао на разговор отправника послова совјетске амбасаде и отклонио све сумње о спремности Београда да организује конференцију. Истог дана је спремност Београда потврдио и пред британским и америчким амбасадором. Сумње у совјетску жељу да се мјесто одржавања конференције ипак промјени износио је и амерички амбасадор у Београду. Постоје мишљења да је управо питање Београда као мјеста одржавања конференције представљало први тренутак када је САД постао свјестан да између ФНРЈ и СССР-а постоје озбиљна размимоилажења. Лорејн М. Лис наводи у својој књизи да је отправник послова америчке амбасаде у Београду Роберт Борден Римс, у извјештају Вашингтону, написао да је одлучност Југославије да се у њеној престоници одржи Дунавска конференција била „први директни и непоправљиви изазов неког сателита врховном ауторитету комунистичких господара у Кремљу“. Бура око мјеста одржавања конференције се смирила, а њен настанак је приписан најобичнијем неспоразуму. Прецизније, објашњено је да су совјетске дипломате погрешно разумјеле исказану бојазан министра Симића да ли ће све потребно за конференцију на вријеме бити спремно, с обзиром на конгрес Комунистичке партије Југославије (КПЈ). Министар Симић се потпуно оградио, рекавши да је и та његова бојазан била лично

³ Архив Југославије (АЈ), фонд Канцеларија маршала Југославије (КМЈ), I-3-6/659, Забелешка о разговору са совјетским амбасадором на дан 7. маја 1948. године.

његов став и да није имала никакве везе са ставом његове владе. Извориште „неспоразума“ био је разговор министра Симића са отправником послова совјетске амбасаде Армјањиновим 28. маја, када је Симић, између осталог, рекао: „Из стране штампе видимо исто тако да се помиње датум 30. јули за састанак конференције у Београду. Нама овај датум не би конвенирао с обзиром на Конгрес Комунистичке партије, којом ће приликом бити заузете све хотелске просторије у Београду. Нама би конвенирао датум 7. август, који ћемо предложити у случају добијања предвиђених писама од стране четири велике силе.“ Оправдано се поставља питање да ли је случајно совјетска страна инсистирала да се конференција баш одржи у вријеме када и V конгрес КПЈ (почео 21. јула, а завршен 28. јула), на коме се утврђивало колику подршку међу чланством, након оптужби из Москве, има Јосип Броз Тито.⁴

Припремајући се за Дунавску конференцију, Совјетски Савез је израдио нацрт нове конвенције. Он је 15. јуна, заједно са пројектима споразума о специјалним ријечним администрацијама на Ђердапу и на ушћу Дунава, упућен на разматрање Југославији. Након што је проучила совјетски приједлог, Југославија је изнијела низ примједби на поједине чланове и ставове нацрта. Министру Симићу је поменуте пројекте уручио отправник послова совјетске амбасаде Армјањинов и позвао га на консултације у Москву за 25. јун. Министар Симић је, затим, 20. јуна разговарао са совјетским амбасадором о предстојећем састанку у Москви. Важно је нагласити да је том приликом амбасадор Лаврентијев поставио питање: „Да ли је потребно и удвоје претходно дискутовати ова питања?“, мислећи при том на издвојени састанак југословенских и совјетских представника, без присуства представника осталих подунавских земаља. Амбасадор Лаврентијев је, на тај начин, показао колико је за Совјетски Савез било важно да у погледу Дунава наступи са заједничких позиција са Југославијом.⁵

⁴ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 2, 416165; АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Забелешка о разговору министра Симића са совјетским отправником послова Армјањиновом; АЈ, КМЈ, I-3-6/659, Забелешка о разговору министра Симића са совјетским отправником послова Армјањиновим на дан 28. маја 1948. године; АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Нота амбасаде СССР-а; Dragica Mugoša, „Sjedinjene Američke Države i jugoslovenska 1948“, *Istorija 20. veka*, br. 2/1983, str. 59–89; Анатолий Семенович Анিকেев, *Как Тито от Сталина ушел: Югославия, СССР и США в начальный период 'холодной войны' (1945–1957)*, Москва, 2002, стр. 137; Lorejn M. Lis, *Održavanje Tita na površini. Sjedinjene Države, Jugoslavija i hladni rat*, Beograd, 2003, str. 79–80.

⁵ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-38, досије 5, 38/164; АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Забелешка о разговору министра Симића са совјетским отправником послова; АЈ, КМЈ,

Почевши од 26. јуна 1948. године одржан је низ састанака (по два дневно) представника приобалних држава у Москви, на којима се разговарало о совјетском приједлогу нове конвенције. Највећа неслагања са одредбама совјетског приједлога Југославија је исказала у вези са надлежношћу будуће управе на Ђердапу према објектима регулационих радова, као и са предложеним укључивањем ријеке Тисе у оквиру интернационализоване дунавске ријечне мреже. Неслагања је било и у погледу сједишта будуће Дунавске комисије, јер се Југославија залагала да то, ипак, буде Београд, као „једина савезничка престоница на Дунаву“. Југославија је инсистирала и на томе да сједиште будуће ђердапске управе мора бити и у Оршави и у Текији, а не само у Оршави, како је то било предвиђено совјетским нацртом. Такође, мишљење југословенских стручњака је било и да се границе Ђердапског сектора, на којима је нова управа требало да има надлежност, морају мијењати. Југословенски амандман је „скраћивао“ сектор на простор од Добре до Кладова на десној, и од Дренкове до Турну Северина на лијевој обали. Представник Југославије на разговорима у Москви био је помоћник министра иностраних послова др Алеш Беблер, који је у совјетску престоницу ишао „строго законспиран“.⁶

На савјетовању у Москви учествовали су и представници других подунавских држава, осим Аустрије и Њемачке. Савјетовање је било незванично, а на његовом отварању присутнима се обратио совјетски министар иностраних послова Вјачеслав Михаилович Молотов. Он је тада говорио о „истрајној борби“ која је „око дунавског питања, по завршетку Другог светског рата, започета“ и у којој су на једној страни САД, Велика Британија и Француска, а на другој Совјетски Савез и земље народне демократије. Нагласио је да је у основу совјетског нацрта конвенције унијет принцип „да режим на Дунаву морају регулисати подунавске државе, а да неподунавске државе не могу претендовати на учешће у органима који регулишу управљање Дунавом“.⁷

Непосредно пред почетак првог засједања у Москви Алеш Беблер је био позван на разговор код замјеника министра иностраних послова Андреја Јануарјевича Вишинског. Тада је иска-

I-3-6/659, Забелешка о разговору са амбасадором СССР-а на дан 20. јуна.

⁶ Југословенско-совјетски односи 1945–1956, Зборник докумената, приредили: Љубодраг Димић, Миладин Милошевић, Ђорђе Борозан, И. В. Бухаркин, Л. В. Внукова, Ј. А. Зеленко, М. К. Кравченко и В. А. Сољански, Београд, 2010, док. бр. 158, стр. 362–363.

⁷ Исто, док. бр. 160, стр. 366–367.

зао југословенски став о томе да је совјетски приједлог конвенције прихватљив, али уз измјену појединих одредби. Како је то у извјештају Ј. Б. Титу писао, А. Ј. Вишински је остављао могућност за дискусију „код мање важних промјена“, али се оштро противио искључењу Тисе из интернационализоване дунавске пловне мреже и југословенском инсистирању да војни бродови морају затражити дозволу односне државе за пролазак кроз њен сектор Дунава. Намјера за укључење Тисе у интернационализовани Дунав оправдана је потребом повезивања Чопа у Закарпатској Украјини, као важног жељезничког чворишта, преко Тисе и Дунава, са Црним морем. На опаску Беблера да совјетски бродови могу рачунати на дозволу за пролазак њених ратних бродова и без изричитог уношења те одредбе у конвенцију Вишински је одговорио: „Тако сам и ја мислио прије годину дана, а данас мислим да је све могуће.“ У погледу укључења Тисе у пловни систем Дунава Совјети су сматрали да су одлуке њујоршког савјетовања министара иностраних послова и одредбе мировних уговора са Румунијом, Бугарском и Мађарском подразумевале читав дунавски систем. Истицали су да би искључење Тисе било „неприхватљиво за Запад“ и повлачили паралелу говорећи да „дрво не може да живи ако се посеку све гране“. Око Тисе је врло искључива била и југословенска страна. Едвард Кардељ је у упутству Алешу Беблеру од 1. јула написао: „Ни под коју цену пристати на укључење Тисе или других притока и канала у Конвенцију. У том погледу истрајати на билатералним споразумима ван оквира Конвенције као пријатељских споразума између самих народно-демократских земаља и Совјетског Савеза. Позивати се да би укључивање Тисе значило пустити империјалисте да шврљају по нашој земљи.“⁸

Очигледно да су поједини проблеми Дунава довели атмосферу на савјетовању у Москви на ивицу сукобљавања. Оштре ријечи су размјењене приликом разговора о југословенском амандману којим је предлагано да се тражи сагласност од сваке државе за извођење радова на њеној територији. Будући да је ово било питање од највеће важности приликом одређивања надлежности Дунавске комисије, Алеш Беблер је истакао потребу да се сви радови на југословенском дијелу Дунава ускладе са њеним плановима. На то је, судећи према његовом извјештају, Вишински врло оштро упитао: „Ко смета вашим плановима, да ли СССР? Погреши-

⁸ АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај бр. 1 и бр. 2 Титу и Кардељу; АЈ, фонд Централни комитет Савеза комуниста Југославије, IX, 119/V-48.

ли сте адресу, ко да сте пошли у Лондон, а дошли сте у Москву. То је шовинизам код вас." Очигледно је да су неслагања у погледу појединих одредби совјетског нацрта додатно била продубљена с обзиром на то да је током трајања савјетовања у Москви стигла вијест о доношењу Резолуције Информбироа. Наредног јутра је сједница „била под утиском објављене одлуке Коминформбироа, што се конкретно изразило у сухом и резервисаном држању Вишинског“.⁹

Из извјештаја Молотова и Вишинског упућеног Стаљину види се колико је ситуација била заоштрена на самом савјетовању. У извјештају од 1. јула писало је: „Током дискусије испоставило се да се Југословени (Беблер) труде да у тој мери умање значај Дунавске комисије да улога ове Комисије у обезбеђењу одговарајућих услова пловидбе буде сведена на нулу.“ И у југословенским извјештајима видјели су се обриси сукобљавања. Алеш Беблер је писао да је приликом њиховог првог разговора „Вишински био у почетку прилично хладан, а касније љубазнији“, као и да је, по завршетку прве сједнице, „атмосфера доста непријатна“. Неколико пута је Вишински, приликом неслагања са југословенским приједлозима, користио врло карактеристичне формулације, оптужујући Беблера за „југословенски национализам“ (приликом расправе о могућности да и страни пилоти буду спроводници кроз Ђердап) и за „филолошки патриотизам“ (приликом југословенског инсистирања на коришћењу аутентичних топонима у Ђердапском сектору).¹⁰

Неколико дана у Москви није било разговора (30. јуна увече, 1. јула и 2. јула прије подне), а онда је 2. јула Вишински позвао Беблера и саопштио да се Совјетски Савез слаже са искључењем Тисе и осталих дунавских притока из конвенције, са двојним сједиштем будуће администрације на Ђердапу, са тражењем дозволе за пролазак ратних бродова, као и да пристаје на југословенске амандмане у осталим спорним питањима. Саопштивши ово, Вишински је рекао да је у питању „стаљинско решење“ и „изразио је своје уверење да ћемо се на овој бази заједнички са успехом борити у Београду“. Очигледно да је Совјетском Савезу било важно да на конференцији Источни блок иступи јединствено. Савјетовање у Москви је истог дана било завршено. Совјети су се и дефинитивно са-

⁹ АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај бр. 6 Титу и Кардељу; АЈ, ЦК СКЈ, IX, 119/V-48.

¹⁰ АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај бр. 1, бр. 2 и бр. 5 Титу и Кардељу; АЈ, ЦК СКЈ, IX, 119/V-48; *Југословенско-совјетски односи 1945–1956*, док. бр. 163, стр. 381–384.

гласили са свим важнијим југословенским амандманима, па су они међу присутним представницима подунавских земаља примљени једногласно. Југословенски представник је изразио захвалност Совјетском Савезу, земљи домаћину „на организацији саветовања којим нам је омогућила израђивање заједничког става”.¹¹

Консултације између Београда и Москве довеле су до тога да је коначни совјетски пројекат, у који су унијети и југословенски амандмани, Југославија потпуно подржала. Прихваћен је југословенски приједлог о искључивању Тисе из интернационализованог пловног пута Дунава, због њеног сразмјерно малог и превасходно локалног значаја за трговачку пловидбу. Није усвојен приједлог о потреби да комисија одлучује двотрећинском већином, као ни то да њено сједиште буде у југословенском главном граду. Ни сама југословенска делегација није до краја инсистирала на Београду као сједишту будуће Дунавске комисије, пошто је таква упутства дао Е. Кардељ. У депеши од 1. јула он је навео: „У погледу Београда као центра не треба истрајати, али апсолутно треба истрајати на Текији као равноправном центру Ђердапске комисије.” Прихваћено је мишљење Југославије о потреби да Ђердапска управа има два сједишта – Оршаву и Текију, али не и „скраћивање” сектора за тридесетак километара.¹²

Четири велике силе (СССР, САД, Велика Британија и Француска) донијеле су коначну одлуку да конференција о Дунаву отпочне 30. јула 1948. године и да домаћин конференције буде југословенска престоница. О томе су совјетска, америчка, британска и француска амбасада у Београду званично обавијестиле југословенског министра иностраних послова Станоја Симића 6. јула, затраживши пуну сарадњу.¹³ Већ 8. јула Југославија је обавијестила чети-

¹¹ АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај бр. 9 и бр. 10 Титу и Кардељу; АЈ, ЦК СКЈ, IX, 119/V-48.

¹² ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-38, досије 5, 38/164; АЈ, ЦК СКЈ, IX, 119/V-48.

¹³ Од Југославије је тражено да изда дозволу за слијетање и полијетање авиона свих земаља учесница, као и да организује курирску службу током одржавања конференције. Такође, затражено је да југословенске власти обезбиједи одговарајуће услове за рад представника медија (штампе и радија), који су подразумевали и ослобођење од било какве цензуре приликом извјештавања о току конференције. Од Југославије се очекивало и да пошаље званичне позивнице земљама учесницама конференције у форми која јој је достављена (ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 3, 418270; ф-36, досије 4, 418275; ф-36, досије 4, 418271; ф-36, досије 4, 418419; *Југословенско-совјетски односи 1945–1956*, док. бр. 146, 155, 166–167, 177, стр. 345–346, 358–359, 388–391, 410–411; *Советский фактор в Восточной Европе 1944–1953*, Документы, I (1944–1948), приредили: Татьяна Викторовна Волокитина, Галина Павловна

ри велике силе да „са задовољством“ прихвата да организује Дунавску конференцију у Београду. По први пут је конференција о уређењу режима пловидбе на Дунаву одржана у једном граду на Дунаву, а ово је била и прва међународна конференција одржана у Југославији након Другог свјетског рата. Конференција је имала изузетну важност за западне земље јер је отпочела са радом само мјесец дана након доношења Резолуције Информбироа. Иступи југословенске делегације могли су показати Западу каква је природа тог сукоба и колико је расцјеп дубок. Конференција је, због свега наведеног, била од великог значаја за Југославију. Нова држава је имала прилику да покаже своју спремност да организује међународне конференције великог значаја, а пред очима цијелог свијета могла је показати и своју наклоњеност Совјетском Савезу, која је у том тренутку била доведена у питање.¹⁴

Убрзо су земље учеснице почеле обавјештавати Југославију о саставу својих делегација, на основу чега се већ могла видјети важност дунавског питања, саме конференције и политичких околности у којима се одржавала. Амбасада Уједињеног Краљевства Велике Британије и Сјеверне Ирске у Београду прва је, већ 13. јула, обавијестила Југославију о саставу своје делегације на Дунавској конференцији. Амбасадор у Београду Чарлс Пик, који је служио у Југославији још од 1946. године, налазио се на челу британске делегације која је имала укупно 17 чланова.¹⁵ Делегацију Француске предводио је Адријен Тијери, некадашњи амбасадор у Грчкој и Румунији, члан Комисије за Одру и предсједник Централне комисије за пловидбу на Рајни.¹⁶

На чело делегације САД-а био је постављен Кавендиш Кенон,¹⁷ амерички амбасадор у Југославији, док је за његовог

Мурашко, Альбина Федоровна Носкова, Москва, 1999, док. бр. 193, стр. 558–559; Momir Stojković, *Dunavska komisija*, Beograd, 1970, str. 50).

¹⁴ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 3, 418270; Алберт Вајс, „Дунавска конференција у Београду“, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 3/1948, стр. 439–444.

¹⁵ С обзиром на распламсавање југословенско-совјетског сукоба и нове односе Југославије и Велике Британије, улога Чарлса Пика у наредним годинама била је изузетно значајна (ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 6, 36/142; ф-36, досије 7, 418391; ф-36, досије 7, 420237; *Дунайская конференция, Белград 1948/Conference Danubiene, Beograd 1948*. Сборник докуменатов/Recueil des documents, Белград/Beograd 1949, стр. 16).

¹⁶ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 5, 419279; *Дунайская конференция*, стр. 18–20.

¹⁷ Кавендиш Кенон (Cavendish Wells Cannon, 1895–1962), амерички дипломата. Предао је акредитиве као амбасадор у Југославији 14. јула 1947. На том мјесту

замјеника постављен Волтер Радијус, директор Управе за саобраћај и везе Стејт департмента. Сам састав делегације нам свједочи о жељи САД-а да има цјеловит увид у проблем Дунава, развој конференције и односа између југословенске и совјетске делегације. Међутим, примјетно је било да у делегацији нема дипломата и стручњака највишег ранга (осим амбасадора Кенона).¹⁸ Амерички иступи у погледу Дунава по завршетку рата, њихова стална присутност у свим разговорима о посљератном режиму пловидбе на овој ријеци, учешће на Дунавској конференцији, али и сам састав њихове вишечлане делегације и присуство 20 америчких новинара¹⁹ показују врло озбиљну заинтересованост за проблем једног од најзначајнијих европских саобраћајних коридора. Тешко да бисмо ово могли образложити чисто економским разлозима. Американци нису улагали новац у дунавска паробродарска друштва, пловила са њиховом заставом нису саобраћала овом ријеком, а трговина са земљама Подунавља обављана је другим видовима транспорта. Сасвим је јасно да су у питању били чисто политички и стра-

---

је остао до 19. октобра 1949. Након Југославије био је амбасадор у Сирији, Португалу, Грчкој и Мароку. У дипломатији је остао све до 1958. године. Имао је врло важну улогу у обавјештавању Вашингтона о томе колико је сукоб између Југославије и СССР-а заиста озбиљан и колико је било важно упутити помоћ Југославији. У једној депеши је јавио: „у Југославији постоје не три него двије могућности: Тито или московски пијун“. Цитирано према: Darko Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Zagreb, 1988, str. 61 (Биографски подаци: <http://history.state.gov/departmenthistory/people/cannon-cavendish-wells>).

¹⁸ У једном телеграму југословенске амбасаде у Паризу за бројну америчку делегацију се каже да „са изузетком 3 или 4 члана, сви су остали у првом реду чланови обавештајне службе“ (ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 5, 419384; ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 6, 419952; *Дунайская конференция*, стр. 16).

¹⁹ За Дунавску конференцију у Београду укупно су била акредитована 83 домаћа и страна новинара. Новинари америчких медија били су најбројнији. Они су долазили из врло утицајних медија, као што су: *New York Daily News*, *Life*, *Associated Press*, *United Press*, *Chicago Daily News*, *Chicago Tribune*, *Christian Science Monitor*, *New York Times*, *New York Herald Tribune*. Укупно акредитованих југословенских новинара је било 14. Они су извјештавали неке од најугледнијих листова у Југославији (*Борба*, *Политика*, *Ослобођење*, *Слободна Далмација*, *Слободна Војводина*), а ту су били и дописници Танјуга. Из Велике Британије је стигло 12 новинара (*Sunday Times*, *Observer*, *Manchester Guardian*, *Times*, *Daily Herald*, *BBC*, *Daily Express*, *Reuters*, *Daily Telegraph*, *News Chronicle*), а из Француске осам. Већу новинарску делегацију имали су и Совјетски Савез (седам новинара) и Мађарска (пет). Представнике медија на лицу мјеста имали су и: Бугарска, Чехословачка, Италија, Швајцарска, Румунија, Аустрија, Канада, Норвешка, Пољска и Слободна територија Трста (АЈ, фонд Министарство саобраћаја Владе ФНРЈ, 162-5, Спискок журналистов акредитированных при Дунайской конференции в Белграде).

тешки разлози. Приликом боравка мађарске државне делегације у САД-у, генерални секретар КП Мађарске Мађаш Ракоши је, у разговору са америчким новинарима, на питање о слободи пловидбе на Дунаву рекао: „Десет година сам седео у тамници Вач на обали Дунава. Са прозора моје ћелије могао сам да посматрам све бродове који су пловили реком. Морам напоменути да у току свих десет година нисам међу њима опазио ниједан амерички брод и с тога не разумем зашто Американци показују тако огроман интерес за пловидбу на Дунаву.“²⁰

Народна Република Бугарска је одредила за шефа своје делегације проф. Евгенија Каменова, замјеника министра иностраних послова, а у саставу делегације био је и амбасадор у Београду Пело Пеловски.²¹ Бивши министар иностраних послова Републике Мађарске Ерик Молнар је био шеф делегације ове земље на конференцији о режиму пловидбе на Дунаву. Чланови делегације су били и Золтан Санто, мађарски амбасадор у Београду, Пал Себешћен, замјеник министра иностраних послова, и Иштван Ђенђеши, савјетник министра иностраних послова.²² Будући да Република Аустрија није имала статус пуноправног учесника, њена делегација је била једна од малобројнијих. Делегацију Аустрије је предводио опуномоћени министар др Феликс Орсини Розенберг. У дипломатском смислу она није била посебно јака, али у стручном погледу су је чинили изузетни стручњаци из неколико министарстава.²³

Посебно јаку делегацију послала је у Београд Народна Република Румунија. Довољан доказ за то је чињеница да се на њеном челу налазила Ана Паукер, тадашњи министар иностраних послова. Уз њу делегацију су чинили и Александар Барладеану, замјеник министра индустрије, и Теодор Руденко, румунски амбасадор у Београду.²⁴ И на основу састава румунске делегације видимо да је

²⁰ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-38, досије 5, 432149.

²¹ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 6, 419861; *Дунайская конференция*, стр. 12.

²² ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 6, 419862; *Дунайская конференция*, стр. 12–14.

²³ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 6, 419385; ф-36, досије 4, 418973; *Дунайская конференция*, стр. 12.

²⁴ Свједочећи о свом сусрету са Аном Паукер на једном елитном савском купалишту, током трајања конференције, Владимир Дедијер је написао: „Никад нисам могао да помислим да ће Ана Паукер, министар спољних послова суседне Румуније, та стара револуционарка која је тако нежно оно слеподне на плажи на Сави, где сам је видео, чешљала своју косу радити хладно и промишљено

ова држава била једна од најзаинтересованијих по питањима Дунава. Изузетна важност Дунавској конференцији придавана је и у Чехословачкој Републици. Четрнаесточлану делегацију предводио је министар иностраних послова др Владимир Клементис, док су изванредни посланици и опуномоћени министри др Иван Хорват и др Вавро Хајду били његови замјеници.²⁵

Врло бројну делегацију послао је у Београд и Совјетски Савез. На њеном челу налазио се замјеник министра иностраних послова Андреј Јануарјевич Вишински. Уз њега су у совјетској делегацији били и А. Ј. Лаврентијев, амбасадор у Југославији, и С. П. Кирсанов, опуномоћени министар и амбасадор у Бугарској. Четири члана украјинске делегације били су, фактички, чланови совјетске делегације. Њих је предводио Анатолиј Максимович Бара-

---

на обарању југословенске владе, у чијој је земљи уживала гостопримство." Владимир Дедијер је сматрао да је управо Ана Паукер „пренела директиву“ за Арсу Јовановића, након чега је он, како се то званично наводи, покушао пребјећи у Румунију. Он, затим, пише: „Оно исто јутро када су југословенски листови објавили коминике о погибији Арсе Јовановића, у дворани Коларчевог универзитета Ана Паукер је у име Румуније потписивала нову Дунавску конвенцију.“ Постојала је сумња да је планирано да Арсо Јовановић и Радоња Голубовић постану предводници изгнаничке владе, која је требало да буде формирана у Букурешту. Муж Ане Паукер, Марсел Паукер је страдао у стаљинистичким чисткама, оптужен за учешће у „Зиновљевој опозицији“, а сама Ана Паукер (1893–1960) је касније пала у немилост, била смјењена са мјеста министра иностраних послова и искључена из ЦК 12. септембра 1952. До тада је, како је назива Иван Караиванов, била „најглавније активно лице и највернији Стаљинов агент у Румунији“. Кратко је била у кућном притвору током 1953. године (АЈ, ЦК СКЈ, IX, 119/IV-69; *Дунайская конференция*, стр. 14; Vladimir Dedijer, *Izgubljena bitka J. V. Staljina*, Сарајево, 1969, стр. 201–205; Ivan Karaivanov, *Ljudi i pigmeji. Političko-biografski eseji*, Београд, 1953, стр. 112, 116–117; Андрей Борисович Едемский, *От конфликта к нормализации. Советско-югославские отношения в 1953–1956 годах*, Москва, 2008, стр. 34–35; *Biographical Dictionary of Central and Eastern Europe in the Twentieth Century*, Edited by: Wojciech Roszkowski and Jan Kofman, New York/London, 2008, стр. 755–756). Опширније о Арсу Јовановићу: Иван Матовић, *Војсковођа с ореолом мученика. Повест о генералу Арсу Р. Јовановићу начелнику Врховног штаба НОВЈ и његовој трагичној судбини*, Београд, 2001; Ivan Matović, „Tragom sudbine Arsa R. Jovanovića“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948* (zbornik radova sa naučnog skupa), Београд, 1999, стр. 183–194.

²⁵ Владимир Клементис (1902–1952) је касније постао жртва репресивне политике у совјетском лагеру. Ухапшен је у јануару 1951. „због шпијунаже и велеиздаје“ и искључен из Партије. нашао се на оптуженичкој клупи на процесу Рудолфу Сланском, генералном секретару КП Чехословачке, и осуђен је на казну смрти. Објешен је 12. децембра 1952, а рехабилитован 1963. године (*Дунайская конференция*, стр. 20; Vladimir Dedijer, *Dokumenti o 1948*, III, Београд, 1980, dok. br. 262, 290, 297–298, стр. 144–145, 406–447, 458–463; V. Dedijer, *Izgubljena bitka*, стр. 289–294, 301–305; *Biographical Dictionary of Central and Eastern Europe*, стр. 163; *Encyclopedia of Eastern Europe. From the Congress of Vienna to the Fall of Communism*, Edited by: Richard Frucht, New York, 2000, стр. 119).

новски, замјеник предсједника Савјета министара Украјинске ССР. За Украјину је, „као црноморску и подунавску државу“, питање Дунава било њен „насушни интерес“.²⁶

Избором Вишинског за предводника делегације Совјетски Савез је показао колики значај је конференција, вријеме у које је падало њено одржавање и само мјесто одржавања имало за њега. Некадашњи државни тужилац у чисткама из 30-их година постао је један од најважнијих људи режима Јосифа Висарионовича Стаљина у чијим рукама се нашло, како је писао Дарко Бекић, спровођење у дјело читаве нове политике сукобљавања са Југославијом. Нова политика према Југославији подразумјевала је њено економско исцрпљивање, војносубверзивне акције на границама и подстицање унутрашњих нереда и насиља у земљи. Читаву нову совјетску политику, чији је експонент био Вишински, Бекић је називао „Планом Вишински“.²⁷

Врло бројну и пажљиво одабрану делегацију имала је Југославија. На њеном челу је био помоћник министра иностраних послова др Алеш Беблер.²⁸ Остали чланови делегације били су: др Милан Бартош, директор Института за међународну политику

²⁶ Дунайская конференция, стр. 16, 156.

²⁷ А. Ј. Вишински (1883–1954) је био врховни тужилац СССР-а 1935–1939. године у вријеме жестоког вала Стаљинових чистки. Између осталих, доминирао је и на чувеном процесу Лаву Камењеву и Григорију Јевсејевичу Зиновјеву. Од 1940. до 1949. је био замјеник народног комесара иностраних дјела. Министар иностраних послова је постао 1949. и на том мјесту остао све до 1953, након чега је до смрти био први замјеник министра иностраних послова и стални делегат при ОУН-у. Учествовао је на више међународних конференција и савјетовања током и након рата (Московска, Кримска и Потсдамска конференција и засједања Савјета министара иностраних послова). Био је доктор правних наука и члан Академије наука СССР-а (D. Bekić, *n. d.*, str. 31–32; Giuseppe Boffa, *Povijest Sovjetskog Saveza*, I, Opatija, 1985, str. 386–388, Donald W. Treadgold, Herbert J. Ellison, *Twentieth Century Russia*, Boulder, 2000, str. 211–216; *Дипломатический словарь*, I, Москва, 1984, стр. 231).

²⁸ Алеш Беблер (Идрија, 1907 – Љубљана, 1981) студирао је права у Љубљани и Паризу, гдје је и докторирао. Члан је КПЈ од 1929, учествовао је у Грађанском рату у Шпанији, гдје је два пута рањаван, а по повратку у Југославију провео је годину дана у затвору. Од 1941. учествује у рату, а од самог почетка је био члан Главног штаба за Словенију, а касније и АВНОЈ-а. Био је министар финансија НР Словеније, стални делегат ФНРЈ у ОУН-у, амбасадор у Француској, Индонезији и Индији. Био је члан ЦК СКЈ и ЦК СК Словеније. Средином 60-их је радио као судија Уставног суда Југославије. Носилац је више одликовања (Партизанска споменница 1941, орден народног хероја, орден југословенске заставе са лентом, орден заслуге за народ са златном звијездом, орден братства и јединства са златним вијенцем) (*Ko je ko u Jugoslaviji*, Beograd, 1970, str. 62; *Narodni heroji Jugoslavije*, I, Beograd/Titograd, 1982, str. 65–66; *Biographical Dictionary of Central and Eastern Europe*, str. 69).

и привреду, Иво Вејвода, начелник одјела у МИП-у, др Велизар Нинчић, опуномоћени министар и стални делегат ФНРЈ у Привременом комитету за управљање пословима Ђердапске администрације, и Жарко Матијашевић, савјетник у МИП-у. Групу савјетника и експерата у делегацији предводили су Милутин Перишић, генерални директор Главне дирекције унутрашње пловидбе, и инж. Радован Драговић, референт за унутрашњу пловидбу Министарства саобраћаја ФНРЈ, као један од најбољих југословенских познаваца дунавског питања. Коначну одлуку о саставу делегације, а на приједлог МИП-а, донио је предсједник владе Јосип Броз Тито.²⁹

Вече пред почетак Конференције у посјети министру Симићу био је шеф совјетске делегације Вишински. Чинило се да је његова посјета представљала посљедњи договор два сарадника пред заједнички наступ. Том приликом је Вишински изразио наду да „и поред наших свађа у којима свако задржава своје гледиште, одржимо заједнички став који је утврђен у Москви“. Он је предложио и „потребу повремених саветовања између делегација народних демократија, како би се током Конференције ускладио рад“. Један такав састанак је и одржан у приватном стану министра Симића. Односи југословенске и совјетске делегације су се развијали у складу са процјеном америчког отправника послова Римса да ће Тито на конференцији бити „нестрпљив да искаже своју марксистичку правоверност и спремност да се супротстави Западу“.³⁰

Дунавска конференција је отворена 30. јула 1948. године у Београду говором југословенског министра иностраних послова Станоја Симића, који је, према приједлогу шефа бугарске делегације Каменова, једногласно изабран за предсједавајућег на првом засједању. Конференција је одржана у великој сали на првом спрату Коларчевог народног универзитета, специјално преуређеног за ту прилику. У поздравном говору министар Симић је, пожељевши добродошлицу свим учесницима у југословенску „мученичку и херојску престоницу“, рекао да ће Дунав у будућности

²⁹ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 6, 420133; ф-36, досије 10, 431965; ф-36, досије 10, 431972; ф-36, досије 6, 419496; ф-36, досије 12, 432105; АЈ, фонд Председништво Владе ФНРЈ, 50-47-103, пов. бр. 2400; *Дунайская конференция*, стр. 20–22.

³⁰ АЈ, КМЈ, I-3-6/659, Забелешка о разговору министра Симића и помоћника министра Беблера са помоћником министра иностраних послова СССР другом Вишинским 30. јула 1948. године; *Југословенско-совјетски односи 1945–1956*, док. бр. 179, стр. 413–414; L. M. Lis, *n. d.*, str. 90–91.

служити као „магистрала мира“ и бити коришћен за „мирну трговинску размјену међу свим мирољубивим народима“. Такође је рекао да ће „земље народне демократије, предвођене Совјетским Савезом, у својству приобалних држава на највећем и најважнијем дијелу Дунава“, бити чврста гаранција за то. Конференција је за своје званичне језике усвојила француски и руски, али се као „радни језик“ („рабочий язык“) користио и енглески. Захтјеви британске и америчке делегације да и енглески буде званични језик конференције нису усвојени. Југословенски представник Лео Матес, начелник Одељења за међународне организације при МИП-у, једногласно је изабран за генералног секретара конференције, након приједлога чехословачке делегације да је, из практичних разлога, корисно да земља у којој се конференција одржава формира њен секретаријат.³¹

Пленарна засједања одржавана су уз учешће шефова делегација свих земаља заступљених на Дунавској конференцији. На сваком засједању представник друге земље је био предсједавајући, а бирани су према имену земље по редосљеду из руског алфабета.³² Кворум се постизао присуством већине од десет делегација. Одлуке су доношене простом већином гласова. Правила по којима су се одржавала пленарна засједања усвојена су на петом засједању 4. августа. Усвојена правила била су заснована на југословенском пројекту, уз мање измјене у његовом тексту учињене на трећем пленарном засједању. Током рада конференције биле су формиране двије нарочите комисије – Мандатна и Редакциона. Мандатну комисију, чији је задатак био да провјери пуномоћја свих учесника, чинили су представници Украјине, САД-а и Румуније, а Редакциону представници СССР-а, Чехословачке, Мађарске, Бугарске и Југославије.³³

Осим основног проблема о праву неприбрежних држава да одлучују о питањима Дунава, током трајања конференције отво-

³¹ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 10, 431969; ф-36, досије 12, 432144; ф-36, досије 12, 36/345; ДАМСП, ПА, 1949, Дунав, ф-27, досије 10, 27/523; АЈ, 162-5, Путеводитель Дунайской конференции; Дунайская конференция, стр. 38–53; *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1948*, priredili: Pavle Despotović, Stevan Jovanović i Konstantin Obradović, Beograd, 1989, dok. br. 101, str. 275–277; *Југословенско-совјетски односи 1945–1956*, док. бр. 178, стр. 411–413; *Тридесет дана*, август–септембар 1948, стр. 32–33.

³² Дунайская конференция, стр. 26.

³³ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 10, 431971; ф-36, досије 10, 431977; ф-36, досије 11, 432001; Дунайская конференция, стр. 26–28, 80–97, 228–230.

рен је и низ других проблема, почевши од протоколарних па до суштинских питања о новом режиму на Дунаву. Већ на другом пленарном засједању аустријски делегат је тражио да његова земља има пуноправно учешће у раду конференције и прекид са њеном „неоправданом дискриминацијом“. Подршку овом захтјеву дао је Кенон, рекавши да „није само Дунав важан за Аустрију, већ је и Аустрија важна за Дунав“. Уз Аустријанце су стали и делегати Француске и Велике Британије, али је приликом гласања усвојен совјетски приједлог да Аустрија остане без права пуног учешћа на конференцији. Критикујући аустријске захтјеве шеф југословенске делегације је рекао: „Господо, када Вам се пружа један прст, немојте тражити целу руку.“ Тако је желио указати да се Аустрији већ довољно изашло у сусрет тиме што је она уопште укључена у рад конференције. Противећи се америчком инсистирању на укључењу Аустрије у будућу комисију, Беблер је, осврћући се на Монроову доктрину, поручио: „Дозволите, господо, да и ми применимо нешто слично тој доктрини за наше земље, а то је принцип: Дунавски басен – подунавским земљама.“³⁴

Једно од главних питања током рада Конференције било је питање тзв. стечених права. Шеф француске делегације Тијери је говорио о томе да „никаква већина гласова приликом одлучивања на овој Конференцији не може да поништи стечена права Француске“ и да се Статут Дунава никако не смије одбацивати без сагласности свих земаља које су учествовале у његовом доношењу.³⁵ Ана Паукер се питала да ли се под „стеченим правима“ подразумевала „експлоатација румунског и богатства других прибрежних наро-

³⁴ Алеш Беблер је том приликом алудирао на тзв. Монроову доктрину, која је представљала основ америчке спољне политике још од 1823. године (ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 10, 431974; *Дунайская конференция*, стр. 54–60, 76–78; *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1948*, dok. br. 107, str. 294–296).

³⁵ Статут Дунава је произашао са конференције одржане у Паризу од 2. августа до 16. новембра 1920. и од 5. априла до 21. јула 1921. Њиме је прокламована потпуна слобода пловидбе на току Дунава од Улма до Црног мора и на читавој интернационализованој дунавској ријечној мрежи, која је подразумевала и ријеке Мораву, Тају, Тису, Драву и Мориш, као и све пловне канале који се граде и који ће се саградити. Статутом Дунава од 23. јула 1921. године утемељена је Међународна дунавска комисија, задужена за „ријечни Дунав“ и потврђено постојање Европске дунавске комисије, задужене за „приморски Дунав“. Уз приобалне државе, чланице МДК су биле и Велика Британија, Француска и Италија, а те три државе су, уз приобалну Румунију, ушле и у састав ЕДК. Статут Дунава је само потврдио поредак на обалама Дунава утемељен мировним уговорима из Париза (АЈ, фонд Стална делегација Краљевине Југославије при Међународној дунавској комисији, 369-2-1/1, *Conférence internationale du Danube, Paris, Protocole N° 9-67*; *Службене новине Краљевине Југославије*, 12. август 1931, бр. 189-LXI).

да" и „потчињење подунавских држава иностраној власти". Према мишљењу совјетског делегата, однос три велике западне силе према осталим учесницима конференције био је однос кроз „језик ултиматума", а свака одбрана Статута Дунава била је неумјесна, с обзиром на чињеницу да су и поједине државе Запада учествовале у доношењу Синајског аранжмана, који је представљао директно кршење Статута Дунава.³⁶ У крајњем случају, сматрао је Вишински, сам статут Дунава је био у супротности са слободом пловидбе прокламованом на Париском конгресу 1856. и потврђеном 1878. и 1883. године. Једноставно, „прибрежне државе морају имати права, а не придошлице, уљези, који се налазе хиљадама километара далеко".³⁷

Анализирајући записнике са пленарних засједања видимо да су сукоби између Истока и Запада обиљежили ову конференцију. Преписке, спочитавања и надмудривања били су примјетни нарочито у говорима совјетског делегата. Говорио је врло често, а није пропуштао прилику да спомене „империјалистичке тежње" великих сила на Дунаву. Његови иступи су били нарочито запажени због изузетних способности за полемику, свакаква поређења и често допуњавање говора пословицама и изрекама. Посебно је британског делегата погодило када је Вишински упоредио однос великих сила према дунавском проблему у вријеме доношења Статута Дунава са односом куvara према кромпиру у кухињи. Нешто касније му је британски делегат одговорио да је ова његова фраза и даље жива и запито се: „Ко је сада тај кувар?" Да су у совјетском блоку са пажњом посматрани говори Вишинског у Београду, свједочи и кратка забиљешка коју је у свом дневнику оставио Георги Димитров: „Дунавска конференција засједа. Сјајно аргументован говор Вишинског."³⁸

³⁶ Синајским аранжманом престали су да важе сви правни акти којима је уређиван дјелокруг рада ЕДК. Румунији је дозвољено оснивање Самосталне дирекције приморског Дунава, која је преузела највећи дио надлежности ЕДК. На тај начин је са приморског Дунава, фактички, скинут специјални режим, а ЕДК је остављена само надзорна улога. Иако уговорен на конференцији у Синаји, Синајски аранжман су потписали 18. августа 1938. у Букурешту представници земаља чланица ЕДК, а већ почетком септембра исте године са тиме су се сагласили и представници Њемачке и Италије (АЈ, КМЈ, I-4-e/1, Историско-правни преглед дунавског проблема од 1921. до краја Другог светског рата).

³⁷ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 10, 431974; ф-36, досије 10, 431979; ф-36, досије 12, 36/345; *Дунайская конференция*, стр. 54, 60, 64–66, 70; Milan Bartoš, *Међународно јавно право*, III, Beograd, 1958, str. 122–123.

³⁸ *Дунайская конференция*, стр. 64–66, 104; Георги Димитров, *Дневник (9. март 1933 – 6. фебруари 1949)*, Софија, 1997, стр. 620.

Совјетски делегат је у више наврата понављао да Статут из 1921. године „не налази за себе никаквог оправдања, особито не у данашњим условима“, зато што је он давао широке привилегије неприобалним државама. У намјери да се поредак на Дунаву који је овај статут створио и формално поништи, совјетска делегација је поднијела свој приједлог нове конвенције о режиму пловидбе на Дунаву. О тексту совјетског приједлога почело се дискутовати од петог пленарног засједања (4. августа), када је шеф совјетске делегације, у опширном уводу, образложио потребу за промјеном стања на Дунаву. Требало је да нова конвенција обезбиједи потпуну слободу пловидбе, али у складу са интересима и сувјереним правима подунавских земаља, те да допринесе јачању економских и културних веза међу подунавским државама, али и са другим земљама. Совјетски пројекат нове конвенције јасно је ишао у смјеру прекидања традиције административне подјеле на ријечни и морски Дунав и увођења једне, јединствене дунавске комисије. Са укидањем дуалности у управи Дунавом постизало би се да се у рукама једне комисије нађе уређење јединственог пловидбеног система, унификација права ријечног надзора, координација хидрометеоролошких служби, вођење статистике пловидбе, издавање свих врста приручника и навигационих карата.³⁹

Пуну подршку совјетском пројекту нове конвенције, у свом дужем излагању, дао је и шеф југословенске делегације др Алеш Беблер. Он је врло јасно рекао из којих разлога је Југославија стала иза совјетског пројекта, истичући да је он у сагласности са одлукама Мировне конференције и Савјета министара; да одговара југословенским интересима зато што „предаје Дунав дунавским народима“, као и да одговара интересима међународне сарадње зато што гарантује слободу пловидбе свим заставама на бази једнакости. Све примједбе на совјетски пројекат нове конвенције представљале су, по Беблеру, противљење цјелокупној совјетској политици „која уважава националне интересе и суверенитет свих држава“. Усвајање совјетског пројекта пружало је широке могућности за економску сарадњу међу свим државама и „давало је пуне гаранције да принцип слободе пловидбе буде примјењен тако да допринесе јачању економских веза подунавских држава са остатком свијета“.⁴⁰

³⁹ Дунайская конференция, стр. 118–122, 318–330.

⁴⁰ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-38, досије 5, 431981; Дунайская конференция, стр. 130–132; *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1948*, dok. br. 104, str. 282–286.

Шеф чехословачке делегације Владимир Клементис је поздравио совјетски пројекат конвенције због тога што је доносио „пуно уважавање и осигурање права подунавских народа“. Овај пројекат је, према Клементису, значио дефинитиван завршетак једног периода развитака подунавског басена испуњеног мјешањем неприобалних држава, „не само у управљање дунавском пловидбом, већ и у друге послове подунавских земаља“. Нова конвенција је поштовала ситуацију у Европи након Другог свјетског рата и достигнућа ослободилачких борби подунавских народа. Слично је говорио и шеф украјинске делегације А. М. Барановски, према коме је „нова Конвенција лишавала недунавске државе привилегија и преимућства на Дунаву и предавала управу и контролу над пловидбом на Дунаву у руке дунавских држава“.⁴¹

Учествовање неприобалних држава у новој дунавској комисији шеф америчке делегације Кенон сматрао је потребним, како не би дошло до „злоупотребе Комисије у корист ограниченог броја држава“. Он је сматрао да је на конференцији требало да буде присутан и један представник Уједињених нација, а заложио се и да Њемачка, као приобална држава, што прије приђе рјешавању проблема Дунава. Критиковао је систем мјешовитих друштава за дунавску пловидбу, који је Совјетски Савез начинио у Источној Европи, због њиховог привилегованог положаја и „ефективне совјетске контроле“ која је постојала у њима. Према његовом мишљењу, та друштва „не господаре“ толико дунавском флотом колико најважнијим лукама и лучким постројењима на Дунаву. Као један од главних разлога због чега је за разорену Европу потребно присуство САД-а на Дунаву навео је олакшавање њиховог учешћа у обнови европских земаља путем Маршаловог плана. Због свега тога и САД је дао свој пројекат нове конвенције о Дунаву.⁴²

Амерички приједлог нове конвенције о режиму пловидбе на Дунаву разликовао се од совјетског приједлога у неколико кључних питања. Американци су се залагали за интернационализацију читавог пловног система Дунава, али није прецизирано које ријеке и канале би ово укључило. Све државе учеснице конференције требало је да уђу у нову дунавску ријечну комисију. Амерички пројекат није предвиђао оснивање специјалних ријечних администрација ни на једном сектору Дунава. Комисија је требало да буде повезана са

⁴¹ Дунайская конференция, стр. 132, 162.

⁴² ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 11, 431984; Дунайская конференция, стр. 144–148, 182, 186, 336–350.

ОУН-ом, коме би достављала информације и документацију, а представник ОУН-а могао је бити присутан на засједањима комисије. У цјелости гледано, имала је већа овлашћења него комисија предвиђена совјетским пројектом.⁴³

Током расправе о неким од најспорнијих питања, британска делегација је поднијела двије резолуције, „А“ и „Б“, које су се тичале обраћања Међународном суду правде у Хагу са питањем који су међународни уговори у погледу Дунава на снази и које државе ови уговори обавезују. Већином гласова резолуције су биле одбачене, а британски приједлог су подржале само америчка и француска делегација. Земље совјетског блока су сматрале да је управо ова конференција одговарајуће мјесто за одлучивање о том питању, као и да британски приједлог има за циљ „одуговлачење и отежавање решења проблема Дунава“. Према мишљењу совјетског делегата, постављање питања важности Статута из 1921. године је покушај да се „мртво назове живим“.⁴⁴

Иако је совјетски блок на конференцији наступао у потпуној слози у погледу питања Дунава, обриси приметног међудржавног сукоба видјели су се у појединим тренуцима. Говорећи на седмом пленарном засједању, шеф бугарске делегације Каменов је, истичући улогу Црвене армије у стварању тадашњих прилика у Подунављу, рекао: „Нажалост, људи често сувише брзо заборављају указану им помоћ“, чиме је, очигледно, направио алузију према Југославији. Он је том приликом дао сликовито објашњење важности Дунава за цијелу совјетску сферу утицаја: „Дунав игра и играће водећу улогу у повезивању наших народа. Дунав не представља у толикој мјери симбол заједништва међу народима дунавског басена, колико он, фактички, игра одлучујућу улогу у стварању тог заједништва.“ О проблемима у односима Југославије и СССР-а разговарали су и шефови југословенске и украјинске делегације. Како је извјештавао Беблер, приликом њиховог разговора „Барановски је сам покренуо разговор о резолуцији Информбироа и доказивао да је основна грешка што нисмо (југословенско руководство, прим. аут.) ишли на заседање Информбироа“.⁴⁵

⁴³ Дунайская конференция, стр. 336–350; М. Stojković, *n. d.*, стр. 53–54.

⁴⁴ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 11, 431987; Дунайская конференция, стр. 210–226, 270.

⁴⁵ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 10, 431980; АЈ, КМЈ, I-4-e/3, Извештај са заседања Дунавске конференције на дан 5. августа од 18–20 часова и 6. августа 8.30–14 часова; Дунайская конференция, стр. 162–164.

Лорејн Лис је, међутим, анализирајући депеше америчке делегације са Конференције и америчке амбасаде у Београду дошла до важних закључака. Сигурно да мишљење Џона Кембела, члана делегације, који је засједање у Београду назвао „травестијом међународне конференције, на којој ништа што смо рекли није имало утицаја“, не треба да чуди. Стејт департмент је, на основу југословенских иступа на конференцији, закључио: „Југословенска иступања на Дунавској конференцији и у Савету безбедности указала су на то да су они још увек верни подржаваоци совјетске спољне политике.“ Међутим, дијелови депеша шефа делегације Кенонна осликавају нешто другачије односе са Југословенима. Његова тактика „да Југословене стави у жижу и види да ли постоји неки начин на који би они могли да се поставе против Совјета“ није дала директне резултате, али је на маргинама конференције учинила да му Југословени искажу жаљење „због неких од увредљивих опаски њихове делегације“, као и да комуникација између њих остане отворена током читавог трајања конференције. Иако су југословенски иступи дали „нове доказе да је она најенергичнији сарадник Совјетског Савеза“, Кенон је закључио да сукоб између Југославије и Совјетског Савеза није никаква тактичка варка.⁴⁶

Чланови југословенске и совјетске делегације састајали су се у паузама разговарајући о Тропроцентном ђердапском зајму, посљератним зајмовима Југославије и Румуније Привременом комитету за управљање пословима Ђердапске администрације, америчком приједлогу за нову конвенцију. Док је говор Вишинског на пленарном засједању превођен, шеф совјетске делегације састао се са Беблером „у посебној просторији“ гдје су разговарали о приједлозима да се питање важења предратних текстова изнесе пред ОУН или некакав арбитражни суд. Према шефу совјетске делегације приједлози западних земаља су били „бесмислени“ и требало их је „једноставно надгласати“. Управо се у овим ријечима совјетског делегата најбоље видјела сурова политика надгласавања коју је совјетски блок користио, како на самој конференцији (против западних земаља) тако и касније на засједањима Дунавске комисије (против Југославије). О сусретима Беблера и Вишинског писао је и члан југословенске делегације Жарко Матијашевић у својим извјештајима слатим Титу. У извјештају од 3. јула он је записао: „Данас је друг Беблер дуго разговарао са другом Вишинским у фоајеу (њих двоје сами), тако да су их фото-репортери неколи-

⁴⁶ L. M. Lis, *n. d.*, str. 91–92; D. Mugoša, *n. d.*, str. 70.

ко пута снимали. На Конференцији је запажено од стране других делегација да Вишински радо и дуго говори са Беблером.⁴⁷

У част делегација земаља из совјетског блока уприличен је био и нарочити банкет на Авали, недалеко од Београда. Том приликом је југословенски министар иностраних послова Станоје Симић посебно наздрављао „Стаљину као вођи источних народа“, док је шеф совјетске делегације истицао „неразрушиво јединство наших народа“ које показују на Конференцији „пред заједничким непријатељем“. За чланове делегација земаља народне демократије уприличен је био и излет у Орашац, гдје је „окупљена маса народа клицањем“ поздравила чланове делегација.⁴⁸ Шеф совјетске делегације је пред окупљеним народом говорио о вези између народа која је учвршћена „гробовима совјетских војника“ и поручио да „никакве грешке и заблуде“ не могу нарушити ту блискост. Истицао је и „јединство на дипломатском пољу“. Присутни су узвикивали познате паролe „Стаљин–Тито“, „Београд–Москва“ и „Совјетски Савез“. Цјелокупна атмосфера приликом боравка делегација у Орашцу навела је Вишинског, Барановског, Ану Паукер и Клементиса да заиграју козарачко коло.⁴⁹

У част Вишинског био је приређен и пријем у Друштву за културну сарадњу Југославија–СССР. Овом пријему је присуствовао велики број званица и са совјетске и са југословенске стране. Осим чланова совјетске и украјинске делегације на конференцији, присуствовали су и чланови совјетске амбасаде у Београду, као и совјетски војни аташе генерал Сидорович. Велики број највиших југословенских државних функционера био је присутан на пријему. Ту су били представници Народне скупштине ФНРЈ (Јосип Рус, Владимир Симић и др Сениша Станковић), министри (Станоје Симић,

⁴⁷ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 10, 431980; ф-36, досије 11, 431999; ф-37, досије 10, 432204; АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај са заседања Дунавске конференције дана 3. јула.

⁴⁸ На путу од Авале до Орашца министар Симић се возио у аутомобилу заједно са Вишинским. У извјештају Титу, Симић је навео садржај њиховог разговора. Совјетском госту је причао о крајолику, његовој историји, српским устаницима, партизанском ратовању, а овај је запажао степен обрађености плодне земље и домете индустријализације. У повратку није било пуно разговора. Како је то Симић примјетио: „С обзиром на веће количине алкохола и добре хране коју је апсорбовао (мислећи на Вишинског, прим. аут.), до Авале је углавном дремао“ (АЈ, КМЈ, I-3-6/659, Забелешка о разговору министра Симића са другом Вишинским 8. августа 1948. године).

⁴⁹ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 11, 431987; ф-36, досије 11, 431989; ф-36, досије 11, 431993; АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај са заседања пленума Дунавске конференције 7. августа 1948.

Тодор Вујасиновић, Добривоје Радосављевић, Љупчо Арсов и Заим Шарац) и предсједници комитета (др Павле Грегорић и Владислав Рибникар). Уз чланове југословенске делегације и чланове управе Друштва за културну сарадњу, присутни су били и представници Општесловенског комитета и Словенског комитета Србије Божић Масларић и Сретен Вукосављевић, као и велики број књижевника, умјетника и научних радника. У част двије земље чланови београдске опере Меланија Бугариновић, Зденка Зикова и Лаза Јовановић отпјевали су неколико пјесама карактеристичних за Совјетски Савез и Југославију.⁵⁰

Цјелокупан однос југословенске делегације према совјетској и наступ „на истој линији“ на самој конференцији Владимир Дедијер је назвао „кратким, лажним примирјем“. Двије деценије касније, у књизи *Изгубљена битка Ј. В. Стаљина*, он је критиковао југословенски став на конференцији. О томе је записао: „Наша, југословенска делегација је бранила позиције прибрежних држава и владала је потпуна сагласност са ставовима совјетске и других источноевропских држава. Али, у духу пароле „да ћемо делима доказати неоправданост оптужби Информбироа“, ми смо ишли у другу крајност. Све смо совјетске предлоге изгласавали без икакве резерве, чак и такав предлог да службени језици конференције буду само руски и француски, а не и енглески.“⁵¹

Слична Дедијеровој критици била је и она у листу југословенских емиграната *Порука*, који је у издању Југословенског народног одбора излазио у Лондону. Југословенско држање на конференцији је окарактерисано на сљедећи начин: „Конференција за оснивање Дунавске комисије одржана је у августу 1948. Било је то већ после одлуке Коминформа, којом су наши комунисти избачени из њихове заједнице. Совјетску делегацију водио је сам Вишински. Наши комунисти су се онда још надали да ће наново задобити милост и опроштење Москве. Нико на Конференцији није био бучнији бранитељ совјетске тезе о задатку Комисије него наши комунисти. Они су били чак толико дрски, да су показивали врата представницима западних сила.“⁵²

Закључцима Владимира Дедијера иде у прилог и хвалоспјев југословенском држању из пера Јакова Левија, објављен недуго по завршетку конференције. Он је на страницама мјесечника *Три-*

⁵⁰ ДАМСП, ПА, 1948, СССР, ф-132, досије 4, 431386.

⁵¹ V. Dedijer, *Izgubljena bitka J. V. Staljina*, str. 209.

⁵² *Poruka*, br. 4-5, oktobar 1951, str. 2.

десет дана написао: „Дунавска конференција је отворена једва месец дана после објављивања Резолуције Информбироа. За оне који су све своје знање о Југославији црпили раније из империјалистичке штампе и пропаганде, па сада још и прочитали Резолуцију, Југославија је могла да буде ‚мистериј‘ од кога су се могла очекивати ‚изненађења‘ на Конференцији. Али, као што било неће постати црно макар колико га неко таквим проглашавао, тако ни Резолуција није могла да измени Југославију, није могла да једну земљу социјалистичког фронта преко ноћи прогласи за империјалистички прирепак, а да то уједно не буде клевета, увреда и историјска неправда и неистина, штетна по читав покрет чији је путоказ истина и правда.“⁵³ Дајући овај дужи извод из текста Ј. Левија нисмо имали намјеру да занемаримо чињеницу да је основно исходиште заједничког југословенско-совјетског наступа лежало понајприје у истовјетности њихових погледа на посљератно уређење управе Дунавом, затим из идеолошке и политичке блискости међу државама, која је, доиста, већ била на умору, па тек онда из жеље Југославије да искористи прилику и докаже да слиједи пут „прве државе социјализма“.

Након деветог пленарног засједања (7. августа) конференција је наставила свој рад кроз генерални комитет. Према југословенском приједлогу он је формиран са циљем разматрања совјетског пројекта конвенције о режиму пловидбе на Дунаву.⁵⁴ Приликом разговора о готово сваком ставу из приједлога конвенције развијала се полемика и била примјетна супротност између два блока држава. Највећи број приједлога држава из оба блока усвајан је или одбијан омјером гласова од 7:3. Седам „гласајућих“ држава из источног блока наспрам три државе из западног свијета. Кавендиш Кенон је то називао „циничном солидарношћу већине учесника, јединственом у историји међународних преговора“ и „компактном фалангом седам држава“.⁵⁵

Током расправе Чарлс Пик је предложио да Београд буде сједиште нове дунавске комисије, умјесто Галца. Југословенски делегат је признао да „има извесне логике у том предлогу“, али да је Југославија већ прихватила совјетски пројекат у цјелости, а са-

⁵³ *Тридесет дана*, бр. 32-33, август-септембар 1948.

⁵⁴ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 12, 36/345; *Дунайская конференция*, стр. 270-271.

⁵⁵ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 11, 431995; ф-36, досије 11, 431999; ф-36, досије 12, 432063; ф-36, досије 13, 432186; *Дунайская конференция*, стр. 244, 250-252.

мим тим и одредбу о сједишту комисије. У разговору са Беблером, неколико дана по завршетку конференције, Пик је напоменуо да је овај приједлог дао „без директиве своје владе, а из чисте злобе“. Занимало га је, како преноси Беблер детаље разговора, ко ће да одговори на то његово питање. Очигледно, радило се о некој врсти „пробног балона“.⁵⁶ Члан совјетске делегације и амбасадор у Југославији Лаврентијев бранио је приједлог о одређивању Галца за сједиште комисије, истичући да овај румунски град на Дунаву има традицију сједишта једне дунавске комисије – Европске дунавске комисије, али и сву потребну инфраструктуру за нормално функционисање једне међународне организације.⁵⁷

Посљедњег дана Београдске дунавске конференције одржане су двије пленарне сједнице. На њима су своје извјештаје поднијеле Мандатна и Редакциона комисија. Мандатна комисија је установила да су све државе, осим Француске, имале уредна пуномоћја састављена у уобичајеној форми, која су им давала право да учествују на конференцији, да потпишу нову конвенцију, као и друга документа. Редакциона комисија је учинила посљедње измјене на пројекту конвенције. Посљедњег дана засједања Совјети су донијели одлуку да их у будућој комисији представља само један делегат, који ће заступати интересе и СССР-а и УССР-а. Шефови британске, америчке и француске делегације су још једном поновили да немају намјеру потписати нову конвенцију, а ни шеф аустријске делегације није благонаклоно гледао на њу, понајвише зато што је донијета без равноправног учешћа његове делегације. Нагласио је да Аустрија задржава могућност да касније саопшти свој став у погледу конвенције.⁵⁸

На Београдској дунавској конференцији укупно је одржано 26 засједања, од чега је било 12 пленарних и 14 засједања Генералног комитета. Прво пленарно засједање одржано је 30. јула, а посљедње 18. августа. Прва сједница Генералног комитета одржана је 9, а посљедња 17. августа. Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву (Конвенция о режиме судоходства на Дунае/Convention relative au régime de la navigation sur le Danube) усвојена је на посљедњој сједници Београдске конференције 18.

⁵⁶ АЈ, КМЈ, I-4-е/3, Извештај са поподневне седнице Генералног комитета 12. 8. и преподневне 13. 8. 1948; АЈ, КМЈ, I-3-б/940, Забелешка о разговору друга Беблера са британским амбасадором Пиком 24. августа 1948.

⁵⁷ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 11, 431995; ф-36, досије 11, 431999.

⁵⁸ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 12, 432004; *Дунайская конференция*, стр. 238–242, 248–250.

августа 1948. године. Најприје је њен текст изгласан по члановима, а затим у цјелости. Свих седам држава совјетског блока гласало је за усвајање конвенције; британска и француска делегација нису учествовале у гласању, док је америчка делегација била уздржана. Она је уздржаност прекинула једино приликом изгласавања текста конвенције у цјелости, када је гласала против. Након завршетка гласања, Конвенцију је свечано потписало седам земаља учесница конференције.⁵⁹

Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву састојала се од 47 чланова, два прилога и Допунског протокола. У оквиру свог првог члана садржала је одредбу о слободној и отвореној пловидби на Дунаву за држављане, трговачке бродове и робу свих држава „на бази равноправности у погледу лучких и пловидбених такса, као и у погледу услова трговачке пловидбе“, преузету из мировних уговора са Мађарском, Бугарском и Румунијом. Конвенција је прецизно одредила да се слобода пловидбе односи на ток Дунава од Улма до Црног мора, са излазом на море кроз Сулински канал. Конвенција се није односила на читаво ушће Дунава, као ни на његове пловне притоке и канале. Њоме су била дефинисана сва права, али и обавезе приобалних држава. Оне су биле обавезне да предузимају све неопходне радове у циљу одржавања пловности Дунава за ријечне, а на појединим дијеловима и за морске бродове. Уколико нека подунавска држава није била у могућности да изврши неопходне радове, њихово обављање је на себе преузимала Дунавска комисија.⁶⁰

Први пут у историји уређења прилика на Дунаву било је предвиђено оснивање дунавске комисије коју су чиниле искључиво приобалне државе. Свака од приобалних дунавских држава имала је по једног представника у комисији. Било је предвиђено да се дунавска комисија конституише најкасније шест мјесеци по ступању на снагу нове конвенције. Основни циљеви комисије су били: старање о извршењу одредаба ове конвенције, израда генералног плана великих радова који су у интересу пловидбе, а „на бази предлога и пројеката које подносе подунавске државе“, давање савјета и препоруке подунавским државама у погледу извршења радова, успостава „једнообразног система одржавања пловних пу-

⁵⁹ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 12, 432004; ф-36, досије 12, 432009; *Дунайская конференция*, стр. 6, 34, 266–268.

⁶⁰ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-37, досије 15, 432104; ДАМСП, ПА, Дунав, 1949, ф-27, досије 7, 23320; *Дунайская конференция*, стр. 372–374; *Службени лист ФНРЈ*, 26. јануар 1949, стр. 98.

тева" на цијелом пловном току Дунава, координирање рада хидрометеоролошких служби на Дунаву, прикупљање статистичких података који се односе на пловидбу Дунавом, објављивање приручника, саобраћајних и пловидбених карата и атласа. За прво сједиште нове дунавске комисије одређен је румунски град Галац, али је била предвиђена могућност промјене сједишта у случају да то већина држава чланица одлучи.⁶¹ Службени језици у комисији, баш као и на конференцији, били су руски и француски.⁶² Чланови комисије и „лица која она опуномоћи" уживала су пуни дипломатски имунитет, а службене просторије, архива и документа, која су својина комисије, била су неповредива.⁶³

Осим за сједиште Дунавске комисије, Галац је предвиђен и за сједиште специјалне ријечне администрације за ушће Дунава (од ушћа Сулинског канала до Браиле), која је требало да обавља хидротехничке радове који су раније били у надлежности Европске дунавске комисије. Ову ријечну администрацију требало је да творе двије најзаинтересованије државе – Румунија и Совјетски Савез. Специјална ријечна администрација била је предвиђена и за Ђердапски сектор (од Винце до Костола, на десној обали, и од Молдова Веке до Турну Северина на лијевој обали). Она је требало да наслиједи Ђердапску администрацију, која је, под управом Привременог комитета, радила и у вријеме доношења нове конвенције. И нову администрацију требало је да чине двије приобалне државе на Ђердапу – Румунија и Југославија, а сједиште је требало да буде у два града – Оршави и Текији.⁶⁴

Ратни бродови подунавских држава могли су пловити само у оном дијелу Дунава који им припада, док се евентуално кретање територијалним водама других подунавских држава морало регулисати нарочитим споразумом. Ова одредба је особито била важна због кретања совјетских ратних бродова према совјетској окупационој зони у Аустрији. Југославија је дозволила кретање совјетских ратних бродова њеним дијелом Дунава за читаво вријеме постојања совјетске окупационе зоне у Аустрији.

⁶¹ Године 1954. Дунавска комисија је премјестила своје сједиште из Галца у Будимпешту, гдје се и данас налази.

⁶² Тек је Допунским протоколом из 1998. године, када је СР Њемачка постала чланица Дунавске комисије, и њемачки језик постао службени у тој међународној организацији.

⁶³ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-37, досије 15, 432104; ДАМСП, ПА, Дунав, 1949, ф-27, досије 7, 23320; *Дунайская конференция*, стр. 374, 376; *Службени лист ФНРЈ*, 26. јануар 1949, стр. 98–100.

⁶⁴ Исто.

Могућност кретања совјетских ратних бродова кроз румунски, бугарски и мађарски дио Дунава није довођена у питање. Кретање ратних бродова недунавских држава Дунавом било је забрањено. Овим чланом је коначно била стављена ван снаге одредба Париског уговора из 1856. године којом је силама потписницама било омогућено да стационирају „две лаке ратне јединице“ на ушћу Дунава.⁶⁵

У случају спора између двије државе у „погледу примене и тумачења ове Конвенције“, проблем није изношен пред међународне судове, како су предлагале западне државе учеснице конференције у Београду, већ пред Комисију за миреење. Комисију за миреење требало је да чине представници сваке од страна у спору и један представник државе која није у спору а кога одреди предсједник Дунавске комисије или сама Дунавска комисија уколико је предсједник долазио из једне од земаља учесница у спору. Одлука Комисије за миреење била је „дефинитивна и обавезна за све стране“. Југославија је представљала својеврсног гаранта ове конвенције. Њени потписани оригинални текстови (на руском и француском језику), као и каснији ратификациони инструменти, чувају се у Београду, а свака од држава потписница добила је по једну овјерену копију конвенције.⁶⁶

Први прилог у оквиру конвенције односио се на будући пријем Аустрије у Дунавску комисију, а њиме је било предвиђено да Аустрија може ући у Дунавску комисију „после регулисања“ мировног уговора са њом. Други прилог тицао се сектора Габчиково–Гоњу (од 1.821. до 1.791. км Дунава), пограничног сектора између Мађарске и Чехословачке. Све потписнице конвенције сагласиле су се да је терет извођења радова потребних за нормално одвијање пловидбе на том сектору превелики за прибрежне државе на сектору. Дунавска комисија је била дужна да, током свог рада, процјени да ли је цјелисходније да се и на том сектору направи посебна администрација (као на Ђердапу и на ушћу) или да се нађу нарочити модалитети за исплату потребних радова.⁶⁷

⁶⁵ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-37, досије 15, 432104; ф-38, досије 5, 431958; ДАМСП, ПА, 1949, Дунав, ф-27, досије 6, 4713; *Дунайская конференция*, стр. 380; *Службени лист ФНРЈ*, 26. јануар 1949, стр. 102; *Југословенско-совјетски односи 1945–1956*, док. бр. 199, стр. 451–452.

⁶⁶ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-37, досије 15, 432104; ДАМСП, ПА, Дунав, 1949, ф-27, досије 7, 23320; *Дунайская конференция*, стр. 384; *Службени лист ФНРЈ*, 26. јануар 1949, стр. 104.

⁶⁷ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-37, досије 15, 432104; ДАМСП, ПА, Дунав, 1949, ф-27, досије 7, 23320; *Дунайская конференция*, стр. 386–390; *Службени лист*

Допунски протокол конвенције је регулисао (не)важност старих докумената о Дунаву. Њиме је било јасно назначено да „режим који се раније примењивао на пловидбу Дунавом као и акта која су предвиђала успостављање тог режима и, посебно, Конвенција потписана у Паризу 23. јула 1921. године нису више на снази“. Сва имовина некадашње Европске дунавске комисије пренијета је на нову администрацију за ушће Дунава, док су све њене обавезе, на име кредита које је добијала од Велике Британије, Француске и Русије, сматране угашеним. Угашеним су сматране и све заостале обавезе Међународне дунавске комисије (МДК) и Ђердапске администрације. Сва „неликвидирана“ имовина МДК пренијета је на Дунавску комисију, док је сва имовина Ђердапске администрације, као и имовина МДК која јој је била на располагању, пренијета на нову администрацију на Ђердапу.⁶⁸

Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву ступила је на снагу 11. маја 1949. године, након што је шест од седам земаља потписница ратификовало њен текст и поднијело ратификационе инструменте југословенској влади. Прва је то учинила Чехословачка (21. фебруара), затим Бугарска (22. фебруара), Југославија (23. фебруара), Румунија (5. марта), Мађарска (14. марта), Совјетски Савез (11. маја) и као посљедња Украјина (14. маја 1949. године).⁶⁹ Иако је Конвенција заживјела са 11. мајем 1949. године, она је у пуном обиму могла бити остварена тек када су јој пришле и преостале двије приобалне државе – Аустрија (1960) и Њемачка (1998). Београдском конференцијом завршена је једна а отпочела другачија ера у историји дунавске пловидбе. Нестало је оног најдиректнијег уплитања недунавских држава у питање уређења прилика на овој ријечи, а о дуготрајности промјена најбоље свједочи чињеница да је Конвенција о режиму пловидбе на Дунаву и данас на снази и да се о уређењу прилика и данас стара Дунавска комисија утемељена на тој конвенцији и конституисана 1949. године.

ФНРЈ, 26. јануар 1949, стр. 104–105.

⁶⁸ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-37, досије 15, 432104; ДАМСП, ПА, Дунав, 1949, ф-27, досије 7, 23320; *Дунајска конференција*, стр. 394; *Службени лист ФНРЈ*, 26. јануар 1949, стр. 105.

⁶⁹ ДАМСП, ПА, 1948, Дунав, ф-36, досије 9, 36/223; ф-36, досије 9, 430317; ф-36, досије 9, 427468; ДАМСП, ПА, 1948, Међународни речни саобраћај, ф-111, досије 10, 432008; ДАМСП, ПА, 1949, Дунав, ф-26, досије 13, 43552; ф-26, досије 14, 44190; ф-26, досије 14, 43429; ф-26, досије 14, 45164; ф-26, досије 15, 48644; ф-26, досије 15, 49014; ф-26, досије 15, 48983; ф-26, досије 15, 48269; ф-26, досије 16, 411069; ф-26, досије 16, 416244; АЈ, фонд Президијум Народне скупштине ФНРЈ, 15-16-291; *Дунајска конференција*, стр. 6.

Summary

Milan Gulić, Ph. D.

Belgrade Danube Conference 1948

Key words: *Danube, Danube Conference, Danube Navigation Convention, Yugoslavia, Soviet Union, Cominform (Informbiro), navigation, Aleš Bebler, Andrei Januarievich Vishinsky*

The complex Danube river issue was opened in its full extent after the end of World War II. The old International Danube River Commission no longer existed, and the Consultative Commission for Danube which represented the German breakthrough into the Danube Basin ceased to exist after the collapse of German domination. The task of the Belgrade Conference of 1948 was to finally work out new international navigation regulations for this European traffic artery of prime importance. However the issue of the Danube became an issue of East – West relations, relations between two block of countries headed by the USA and the USSR as well as an issue of relations within the Soviet block since it was held only a month after the Resolution of Cominform (Information Bureau) Concerning the Communist Party of Yugoslavia. This conference was the first international conference organized by the new Yugoslav state and at the same time the last occasion where Yugoslavia and the Soviet Union appeared together on the international scene. Due to these circumstances this conference was much more than an international meeting on the regulation of navigation on one river. However, by passing the Convention on the Regime of Navigation on the Danube, proclaiming principles on freedom of navigation and especially the principle *Danube – to the Danubian Peoples*, this conference was a turning point in the solution of the Danube issue. Its significance can best be seen in the fact that it is still in effect today 60 years later.